



САМАРҚАНДА ТУРИСТИК МАРШРУТЛАРНИ ШАКЛЛАНТИРИШ ТАМОЙИЛЛАРИ

Бакиев Шероз

Гид экскурсовод ансамбля регистон

Аннотация: Мақолада Хулоса қилиб айтганда туристик ҳудудларда архитектура муҳити объектларини яратишнинг асосий мезони бу «туристик қизиқиш» ва «туристик таассурот» эканлиги аниқланди. маҳаллий ва хорижий амалиётда туристик марказларнинг ривожланишини тизимлаштириш асосида туристик марказларнинг асосий типологик хусусиятлари қуйидагилардан ташкил топган функционал таркиби ва тузилиши етакчи функциялар ва уларни тақсимланиши; ҳудуднинг таркибий аҳамияти туристик потенциал объектларини жойлаштиришни режаслаштириши.

Ключевые слова: Туристик, функционал, объектлар, визуал, Сценар тамойил, архитектура, маршрут, география.

Тадқиқотлар доирасида ички сайёҳлик маршрут ва марказларини шакллантириш босқичлари таҳлил қилнди. Бунинг натижасида туризмни ривожлантириш учун меъморий муҳит, ҳамда уни таркибий жиҳатдан ташкил этишнинг тарихий жиҳатдан асосланган асосий (бирламчи) тамойилларини аниқлашга имкон берди. Булар қуйидаги бешта тамойилдан иборат

1. “Туристик архитектура объектларининг ёдгорликлар ҳудуди билан фазовий ва визуал боғланиш тамойили”. Туристик салоҳиятга эга объектлар ва ансамблларни кўриш нуқталарини ташкил этиш учун ҳудуднинг ландшафтдан ва рельефидан фойдаланиш. Тарихий ҳудудлар асосида сайёҳлик марказларини лойихалаштириш
2. “Туристик мақсадларда ёдгорликлардан фойдаланиш ва мослаштириш тамойили”. Фойдаланишнинг маъноси нафақат туристик объектнинг жойлашган жойига тўғридан-тўғри (бевосита) мослашиши, балки янги функция ёдгорликнинг олдинги мақсадига максимал яқинлашиши сифатида тушунилади. Ёдгорликни сайёҳлик мақсадларида ишлатишнинг асосий шакли уни қайта тиклаш ва намойиш этиш объекти сифатида сақлаб қолиш, шунингдек музей экспозицияларини яратишдир. Ёдгорликни туристик муассасага тўғридан-тўғри мослаштириш нафақат ташқи кўринишини бузилмаслиги, балки унинг ички маконидаги тарихий элементларини идрок қилишни ҳам бузмаслиги билан амалга ошириш
3. “Туристик мавзу тамойили” - шаҳарсозлик объекти таркибидаги туристик маршрутни шакллантириш ғоясининг етакчи қисми бўлган унинг бадиий-образли ва меъморий-морфологик ғояси билан узвий боғлиқ бўлган мавзу ҳисобланади. Муҳит мавзусини бадиий-мажозий дизайннинг асосий таркибий қисмларидан бири сифатида кўриб чиқиш мақсадга мувофиқдир. Шаҳарсозлик композициясининг сюжети, яъни мазмуни бу - меъморий ва фазовий муҳитда акс этадиган воқеалар тизими, семантик ғоялар ва шакллантиришнинг ўзига хос тамойиллари, воситалари, ҳамда усуллари
4. “Сценар тамойил” тематик маршрутларни ва ҳар хил функционал, ҳамда тематик йўналтирилган аниқ объектлар орасидаги боғланишни олдиндан белгилаб беради. Ушбу



тамойил Самарқандда туристик марказни ривожлантириш лойиҳаларида белгилаб кўйилган -

5. *“Яхлитлик тамойили”* - бу туризм соҳасининг ягона кўп функцияли мажмуаларни яратиш. Унда барча муассасалар ягона туристик комплекс сифатида ишлаб чиқилади, ҳамда унинг ҳар бир бўғини ўзаро боғлиқ бўлади. Бу мажмуа сайёҳларга дам олиш учун энг яхши шароитларни юқори даражадаги ижтимоий ва иқтисодий самарадорликни таъминлайди

Туристтик маршрутларни ишлаб чиқиш. Туристтик саёҳатнинг сифати кўплаб омилларга боғлиқ ва муҳимлардан бири маршрутнинг изчиллиги. Ушбу географик омил туристик саёҳатининг оммавийлиги, фойдалилиги, самарадорлиги ва хавфсизлигига таъсир қилади. Туризм амалиёти шуни кўрсатадики, мантикий ва мантиксиз маршрутлар мавжуд, иккинчиси эса жуда кўп

Мантикий маршрутларни тузиш, нафақат максимал даражада минтақавий маълумотларни, балки ишлаб чиқувчининг тажрибаси, истеъдоди ва илҳомини ҳам талаб қилади. Маршрутни режалаштириш мантигининг ҳам, эталон маршрутлар ҳам, илмий адабиётларда етарлича таҳлил қилинмаган

Туристтик маршрутларни ишлаб чиқиш жуда юқори малакани талаб қиладиган ва туристик хизмат кўрсатиш технологиясининг асосий элементи бўлган мураккаб кўп босқичли жараён ҳисобланади. Ушбу жараён кўп вақт талаб этади ва баъзида бир неча ой давом этиши мумкин. Маршрутларни ишлаб чиқишда қўйидаги босқичларга риоя қилиш керак.

1. *Мақсадли туристик гуруҳнинг “портретини” аниқлаш.* Маркетинг тадқиқотлари асосида потенциал туристларнинг “портрети” тузилади. Таҳлиллар натижасида талабнинг тузилиши, ҳажми ва бозор шароитлари аниқланади. “Портрет” тузиш гуруҳнинг ўзига хос хусусиятларини моделлаштиришни ўз ичига олади: психофизиологик, миллий, диний, ижтимоий-маданий, профессионал ва бошқалар, бу келажакда маршрут дастурини ишлаб чиқишда ва хизмат кўрсатишда ҳисобга олиниши керак
2. *Туристтик маршрутнинг мақсадини белгилаш ва вазифаларини аниқлаш.* Маршрут ишлаб чиқилишининг бу босқичида туристларнинг келажакдаги саёҳати учун қўйган мақсадларини аниқ шакллантириш керак. Саёҳатнинг мақсади сайёҳларнинг саёҳат пайтида у ёки бу тарзда ўз эҳтиёжларини қондириш истагини белгиловчи мотивлардир. Агар саёҳатнинг мақсади (мотиви) аниқ кўрсатилган бўлса, унда тур операторга маршрутда туристларнинг эҳтиёжларини қондирадиган шароитларни яратишда ёрдам берадиган вазифалар (тадбирлар, дастурий ҳаракатлар) тузилиши керак. Агар мақсад маърифий бўлса, маршрутни экскурсия мазмуни ва шунга ўхшаш нарсалар билан таъминлаш вазифалари бўлиши керак.
3. *Мавсумни ва маршрутни давомийлигини аниқлаш.* Мавсумни танлаш, асосан маршрутнинг мақсадини ва унга жалб қилинган минтақанинг туристик ресурслари имкониятларини аниқлайди. Худди шу ёндашув маршрутнинг давомийлигини аниқлаш учун талаб қилинади. Бироқ, бу ерда туристик бозорнинг турли сегментларида бўш вақтнинг тузилишини ҳисобга олиш керак. Масалан, Жаҳон сайёҳлик ташкилоти мутахассислари сайёҳларнинг ёшига қараб сегментларини ажратиб кўрсатиб, “ёшлар туризми” таътил кунлари, “ўрта ёшдаги туризм” (30-60 ёш) билан тартибга солинишига эътибор қаратмоқдалар. Иқтисодий фаол сайёҳлар учун “бўш вақт блоки” дан фойдаланиш мумкин - таътил ва дам олиш кунлари. Нафақа ёшидаги одамларни ўз ичига олган “учинчи ёшдаги туризм” саёҳат вақтига чекловлар қўймайди, бундан ташқари, аниқ мавсумийлик йўқ, аксинча, бундай сайёҳлар энг юқори туристик мавсумлардан қочишади



ва тинч даврларни афзал кўришади. Ушбу босқичнинг натижаси қуйидагича таъриф бўлиши керак.

- ✓ маршрут мавсуми ва танлов асослари;
 - ✓ маршрутнинг давомийлиги ва уларнинг давомийлигини асослари.
4. *Географиянинг тавсифи ва маршрут йўналиши.* Йўналиш маршрутини ишлаб чиқишда маҳаллий тарихни билиш, шунингдек минтақанинг туристик инфратузилмасини батафсил ўрганиш, яъни, гуруҳнинг қизиқиш мавзусига айланиши мумкин бўлган нарсалар. Уларнинг жойлашиши туристлар қолиш ёки ташриф буюрадиган жойларни танлашда асосий ҳал қилувчи омилга айланади. Маршрутни тузишда сафарларнинг таснифига мурожаат қилиш керак. Шундай қилиб, ушбу босқичда қуйидаги ишлар амалга оширилади.
- сайёҳларнинг турар жойларини танлаш ва танловни асослаш;
 - маршрут харитаси-схемасини қуриш (маршрут схемаси, жойларнинг номлари, йирик сув, темир йўл ва автомобил йўлларининг белгиланиши, қолиш пунктлари орасидаги масофани километрларда кўрсатиш);



- Йўналиш маршрутининг таснифи.
5. *Маршрут бўйича туристик хизматларни моддий-техник таъминлаш.* Ушбу босқичда қуйидаги саволларни ечиш керак: Сайёҳлар қаерда яшайди ва овқатланади? Сайёҳларни нуқтадан нуқтага олиб боришда транспортнинг қайси туридан фойдаланиш мумкин? Сайёҳларга қолиш ва овқатланиш, жой танлаш учун қуйидаги асосий фикрлардан фойдаланилади.
- a) сайёҳларнинг истаклари ёки талаблари;



- b) меҳмонхона ва умумий овқатланиш корхоналарининг тузилиши ва ҳолатини таҳлил қилиш;
- c) меҳмонхоналарнинг ташриф буюрадиган объектларга яқинлиги;
- d) меҳмонхоналар ва умумий овқатланиш корхоналарини тоифаларга ажратиш.

Масалан, бизнес-турларда ишбилармонларни маъмурий марказларнинг яқин атрофида жойлаштириш, дам олиш мақсадида саёҳат қилиш - сайёҳларни жозибали табиий ва иқлим зоналарига яқин меҳмонхоналарда жойлаштириш мақсадга мувофиқ бўлади. Катланиш корхоналарини танлаш, биринчи навбатда, сайёҳларнинг қулайлиги нуқтаи назаридан, яъни меҳмонхонада нонушта ташкил қилиниши керак, тушлик ва кечки овқатларни ташкил қилишда эса вақтинча тузилишга асосланиш керак, экскурсия ва маданий дастурлар (масалан, узоқ экскурсия сайёҳлар учун кафедрадаги тушликни ўз ичига олиши мумкин, агар сайёҳлар кечкурун театр томошасига ташриф буюрса, у ҳолда меҳмонхонада кечки овқатни уюштириш афзал, узоқ экскурсиялар ёки трансферлар учун тез овқатланиш иқониятларини ташкил этиш мумкин) Шундай қилиб, ушбу босқичда қуйидагилар аниқланади.

- ✓ сайёҳлар учун мўлжалланган меҳмонхоналарнинг жойлашуви ва турлари;
 - ✓ меҳмонхонанинг хусусиятлари ("юлдузли рейтинг", меҳмонхоналар хизматларининг хусусиятлари, турлари, таъминланиш даражаси)
 - ✓ овқатланиш корхоналарининг жойлашуви ва номлари, хизмат кўрсатиш ва овқатланиш хусусиятлари, овқатланиш турлари, маршрут ичидаги транспорт турлари.
6. Ташриф объектлари. Кейинчалик аниқ объектларни, ташриф буюрадиган жойларни, шунингдек сайёҳлар учрашадиган шахсларни аниқлаш керак. Ушбу объектларни қуйидаги гуруҳларга бўлиш мумкин.
- 1) мажбурий, бу йўналиш мақсадлари ва гуруҳларнинг ўзига хос хусусиятлари билан белгиланадиган эҳтиёж. Мажбурий объектларга қуйидагилар киради.
 - минтақадаги энг қизиқарли жойлар (маданият, меъморчилик, санъат тарихи ёдгорликлари, табиат ёдгорликлари);
 - сайёҳларнинг профессионал ёки бошқа қизиқишлари билан боғлиқ корхоналар, муассасалар;
 - у ёки бу мақсад учун сайёҳларни қизиқтирган шахслар, одамлар гуруҳлари.
 - 2) қўшимча, унинг таркибига қўшилиши хизмат дастурини тўлдирди ва диверсификация қилади. Қўшимча шартларга қуйидагилар киради.
 - ✓ қўшимча экскурсия объектлари.
 - ✓ маданият муассасалари (театр, дискотека ва бошқалар)
 - ✓ спорт ва дам олиш масканлари ва тадбирлари
 - ✓ тантаналар ва бошқа кўнгилочар шоуларни ўтказиш жойлари ва бошқалар
 - 3) махсус, унинг киритилиши маршрутнинг эксклюзив хусусиятига айланади, унинг авж нуқтаси, маршрутнинг "таъкидланиши". Махсус объектлар сайёҳларга миллий маданиятнинг ўзига хос хусусиятларини, минтақавий хусусиятларини ва урф-одатларини очиқ берадиган ташрифлар ёки хизматлар деб аталади. Бундай тадбирлар байрам ва кўнгилочар характерга эга бўлиши мумкин, бу ғайриоддий одамлар билан учрашувлар, саргузашт табиатидаги тадбирлар бўлиши мумкин.



7. Туристтик маршрут дастури. Бу якуний босқич. Туристлар гуруҳи учун хизматнинг барча элементларини мантиқий кетма-кетликда ва яшаш кунлари ва соатлари бўйича таксимлаб бирлаштирган ягона хизмат дастурини яратиш зарур. Бундай ҳолда, қуйидаги асосий фикрларни ҳисобга олиш керак.
 - ✓ сайёҳларнинг келиш ва кетиш вақти (соатлари);
 - ✓ туристларнинг ҳаракатланиш давомийлиги билан боғлиқ бўлган ҳолатлар;
 - ✓ меҳмонхонадан чиқиш соатлари;
 - ✓ трансферларни ташкил этиш зарурати (сайёҳларни кутиб олиш ва уларни кузатиш);
 - ✓ шу кунни ўқшаш экскурсияларни ташкил этишга йўл қўйилмаслиги;
 - ✓ сайёҳларнинг миллий ёки диний урф-одатлари (масалан: эрталаб ва кечқурун намоз ўқиш, эрта туриш ёки эрта ётиш одатлари ва бошқалар);
 - ✓ ёшга боғлиқ психологик хусусиятлар.

Маршрутни ишлаб чиқишда хилма-хил материаллардан фойдаланилади: маълумотномалар, қўлланмалар ва бошқа тарихий адабиётлар, картографик материаллар. Маршрутни ишлаб чиқиш маршрут паспортини мувофиқлаштириш ва тасдиқлаш билан тугайди. Йўналиш паспорти экскурсияларни ташкил қилишда қўлланилади.

Фойдаланган адабиётлар

1. Орлов М.А. Крупные туристские центры // - М.:Стройиздат, 1983. 159 с. 2.
2. Казакова С.А. Архитектурная среда: вопросы туристской аттрактивности // Сервис в России и за рубежом. Журнал Российский государственный университет туризма и сервиса // № 6 (53). 2014 г. Стр.: 3-13
3. Булатова Е. Комплексный подход к организации архитектурной среды туризма в 1920-1980-е годы.
4. Зырянов А.И., Королев А.Ю. Разработка туристского маршрута. Электрон матн. <https://svastour.ru/articles/puteshestviya/vidy-turov/razrabotka-turistskogo-marshruta.html>
5. Киреева Л.А. Классификация туристических маршрутов в системе размещения объектов туризма. / Региональная архитектура и строительство. №1 – Пенза 2010 г. – С. 144-147
6. Ширинкин П.С., Волк Е.Н., Сидорова Е.В. Методические рекомендации к межвузовскому конкурсу студенческих проектов по региональному туроперейтингу «Пермский тур-2011» Пермь, 2012. 170 с.
7. Зырянов А.И., Королев А.Ю. Логика туристического путешествия и разработка эталонных маршрутов // Географический вестник, №2 2009, Пермь.
8. Самойленко А.А. География туризма: Учебное пособие - Ростов н/Д: «Феникс», 2006. - 368 с.
9. Анализ услуг питания в гостиниц. / Уральский институт экономики, управления и права. / С. 62. (Текст электронный) <https://studfile.net/preview/8986838/>
10. Емелин С.В. Курс лекций по дисциплине: Технология туристической деятельности для специальности Гостиничное хозяйство. / Севастополь 2006. С. 151. <https://studfile.net/preview/5274869/>